Наставно-научно веће
Филозофског факултета у Београду

Изабрани одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду од 24. 9. 2026. године, у Комисију за оцену докторске дисертације докторанда **Србољуба Д. Пеовића** под насловом *Хришћанске заједнице на Блиском истоку и верска политика Великих сила (1774-1914)* имамо част да поднесемо следећи

Р Е Ф Е Р А Т

Основни подаци о кандидату

Србољуб Д. Пеовић рођен је 11. фебруара 1994. Основну школу и гимназију завршио је у Београду. Основне студије на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду уписао је 2013. Дипломирао је 2017, одбранивши рад под насловом „Цар Јован Ненад“. По окончању основних студија, на истом одељењу уписао је и мастер студије. Њих је завршио 2018, одбраном мастер рада насловљеног „*Muhimme Defterleri* као извор за изучавање историје Срба у XVI веку“.

Од фебруара 2019. студент је докторских студија на Одељењу за историју Филозофског факултета Универзитета у Београду. Од децембра 2019. запослен је на Институту за европске студије у Београду. Од 2022. до 2025. био је ангажован на научном пројекту „Културни трансфер Европа – Србија од 19. до 21. века (CTES)“, којим је руководио проф. др Слободан Г. Марковић, редовни професор на Универзитету у Београду (Факултет политичких наука).

Учесник је већег броја конференција и објављивао је више радова везаних за Блиски исток и Османско царство. Преко деценије је активан као преводилац за арапски и персијски језик. Уз њих, говори енглески, немачки, турски, грчки, француски, а користи се и латинским и старословенским језиком.

Аутор је радова:

1. С. Пеовић, „Писци из Османског царства о Србији током 19. века“, у: *Културни трансфер Европа-Србија у XIX веку*, ур. С. Г. Марковић. Београд 2023, 325-341. https://doi.org/10.18485/fpn_ctes_xix.2023.ch12
2. С. Пеовић, „Турска дијаспора у Сједињеним Америчким Државама“, у: *Сједињене Америчке Државе – мозаик европских народа*, ур. Р. Петровић. Београд 2025, 284-298.
3. С. Пеовић, „Формирање и плурализација заједнице муслимана у Португалији“, у: *Португалија данас – погледи из Србије*, ур. Р. Петровић. Београд 2024, 226-239.
4. С. Пеовић „Ставови улеме према питању хиџрета по хришћанским освајањима у Андалузији и Босни и Херцеговини у огледалу фетви“, у: *Југословенско-шпанске паралеле*, ур. Р. Петровић. Београд 2023, 76-192.

5. С. Пеовић, „Фашизам и исламски свет“, у: *Фашизам у нашој епохи*, ур. М. Ђурковић. Београд 2023..
6. S. Zdravković, S. Peović, „Serbia and Turkey“ in: *The Balkans and Turkey in Transition*, ed. M. Đurković, Belgrade 2022.
7. С. Пеовић „Каџарски Иран у Великој игри“, у: *Суочавање Европе са њеном колонијалном прошлошћу*, ур. Д. Бабић, Р. Петровић, Ј. Вићентић. Београд 2021, 208-228.
8. A. Đurić-Milovanović, J. Pavlović, S. Peović, N. Tucakov, „Religious Minorities as Important Agents of Cultural Transfer during the Interwar Period: The Case of Kingdom of Yugoslavia“, *Serbia and the Balkans: Three Centuries of Embrace with Europe*, Belgrade 2025, 383-399. https://doi.org/10.46793/7494.189.383DM
9. S. D. Peović, „Who Could Predict What Kinds of Nations Will Migrate and Where, in a Hundred Years: A Century of Migration Management in Serbia (1918-2023)“, *Mexico – US, Serbia – EU. Border: Lives and Works*, eds. M. Lažetić, C. J. Preston, M. H. Zaman, London-New York 2026, 47-76.

Предмет и циљ докторске дисертације

Предмет дисертације је свеобухватно истраживање друштвеног, правног, политичког и верског положаја, као и практичног деловања хришћанских заједница Блиског истока током XIX века (1774–1914) у контексту верске политике Великих сила и унутрашњих трансформација Османског царства. Просторно, истраживање обухвата повезане историјске области Сирије и Ирака, условно омеђене линијом од Ел Ариша и граница Арабијског полуострва на југозападу и југу, преко планинске Киликије, горњег Еуфрата, Мардина, платоа Тур Абдина и долине Ниниве на северу, до османско-иранске границе на истоку. Хронолошки оквир одређен је миром у Кучук-Кајнарџи (1774) и скоро истовременим укидањем језуитског реда на Блиском истоку са једне, те уласком Османског царства у Први светски рат (1914) са друге стране, када су укинуте капитулације Великих сила и световне привилегије хришћанских заједница.

Посебна пажња посвећена је динамици односа локалних хришћанских актера (црквене јерархије, нижег клира и све утицајнијег лаиката), затим дипломатских представника и верско-мисионарских установа Великих сила (првенствено Француске, Уједињеног Краљевства и Русије, али и Хабзбуршке монархије, Пруске/Немачке и, од осамдесетих година XIX века, Италије), као и османских централних и провинцијских институција у доба државних реформи и централизације.

Основни циљ дисертације јесте да се кроз анализу сложене интеракције ових чинилаца утврде фактори и механизми који су обликовали правни, политички и друштвени положај блискоисточних хришћана. Рад настоји да реконструише на који начин су се локални међуконфесионални односи, међународне дипломатске околности и промене османског државног апарата међусобно условљавали.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

1. Хипотеза о вишесмерној интеракцији и активном дејству локалних хришћана: Преображај хришћанских заједница Блиског истока између 1774. и 1914. од локално раздробљених, хијерархијски подређених и обичајним правом уређених група ка институционализованим вероисповедним заједницама није био једносмерна последица европског империјалног продора нити пуки производ османских државних реформи наметнутих „одозго“. Тај преображај проистекао је из сложене узајамне интеракције османске државе, страних сила и домаћих друштвених процеса, у којој су сами локални хришћани играли активну и често пресудну улогу, користећи супарништво Великих сила и правне оквире османских реформи за остваривање сопствених интереса.

2. Хипотеза о унутрашњој хетерогености хришћанских заједница: Блискоисточне хришћанске заједнице нису представљале јединствену политичку, друштвену или верску целину. Разлике у црквеној организацији, литургијском и говорном језику, друштвено-економској структури, географском положају и историјским везама са дворовима Великих сила и Портом су пресудно одређивали различите стратегије и прилагођавања сваке појединачне заједнице.

3. Хипотеза о инструментализацији и границама верске политике Великих сила: Иако су Велике силе преко финансијске подршке, конзуларних протектората и мреже мисионарских школа, штампарија, болница и других установа настојале да блискоисточне хришћане претворе у инструменте сопственог политичког и културног утицаја, њихова моћ на терену није била апсолутна. Локални хришћански актери нису били пасивни примаоци стране заштите, већ су селективно прихватали, користили, оспоравали или ограничавали деловање страних конзула и мисионара у складу са сопственим циљевима.

4. Хипотеза о дестабилизујућем учинку двоструке зависности и генези модерних идентитета: Истовремено ослањање блискоисточних хришћана на страно покровитељство и промене османског уређења дубоко су изменили унутрашњу структуру самих заједница и њихово окружење. Овакво стање изазвало је кључне последице. Прво, умножени су верски расколи институционализацијом нових заједница. Друго, поремећени су традиционални оквири суживота и заоштрене су међуверске напетости са муслиманском већином, нарочито у тренуцима спољних и унутрашњих криза Османског царства. Треће, покренута је унутрашња друштвена и институционална борба образованог лаиката и нижег клира против старе црквене јерархије, из које су се уочи Првог светског рата развили савремени секуларни и национални концепти арапског, асирског, сиријског, либанског и палестинског идентитета.

Опис садржаја дисертације

Докторска дисертација Србољуба Д. Пеовића *Хришћанске заједнице на Блиском истоку и верска политика Великих сила (1774-1914)* има 294 стране, укључујући

одговарајући научни апарат. Текст се састоји из увода (стр. 1-8), основног текста (стр. 8-269), закључка (стр. 270-275) и библиографије (276-295).

Дисертација је структурисана хронолошко-тематски. Поред Увода, Закључка и прегледа извора и литературе, подељена је на пет главних поглавља која прате кључне прекретнице у унутрашњем развоју Османског царства, међународним односима и положају блискоисточних хришћана између 1774. и 1914.

У уводном делу дефинисани су предмет, циљеви и основне тезе истраживања. Образложене су хронолошке (1774-1914) и географске границе рада. Посебна пажња посвећена је дефинисању појмовног и терминолошког апарата, након чега следи критички приказ досадашње историографије и анализа коришћених примарних извора (османске архивске грађе, дипломатске преписке Великих сила и локалних хришћанских извора).

У Уводу (стр. 1-8) дефинисани су предмет, циљеви и основне тезе истраживања, уз образложење хронолошких (1774-1914) и географских граница рада. Посебна пажња посвећена је дефинисању појмовног и терминолошког апарата, након чега следи критички приказ досадашње историографије и анализа коришћених примарних извора (османске архивске грађе, дипломатске преписке Великих сила и локалних хришћанских извора).

Прво поглавље после Увода, „Хришћанске заједнице на Блиском истоку до 1774.“ (стр. 9-25), пружа историјски и правни увод у настанак и развој источних цркава од античких христолошких спорова, преко арапско-исламских освајања, крсташких ратова и мамелучке управе, до османског освајања Леванта и Месопотамије (1516-1534). Анализира се правни статус зимија, систем пореског закупа црквених муката путем султанских берата, почетак рада римокатоличких мисионара, прве уније међу источним хришћанима и настанак система капитулација и драгоманске заштите.

Друго поглавље, „Криза старог поретка (1774-1839)“ (стр. 26-93), разматра положај хришћанских заједница у условима превласти локалних ајана и полуаутономних паша у сиријским и ирачким провинцијама. Анализирају се последице Кучук-кајнарџијског мира (1774) и појаве руске моћи на Истоку, као и криза римокатоличких мисија након укидања језуитског реда (1773), Француске револуције и Наполеоновог похода (1798-1799). Поглавље прати унутрашње расколе и ширење уније (међу мелкитима, јаковитима и несторијанцима) под вођством домаће трговачко-чиновничке елите, долазак првих протестантских мисионара и друштвени оквир живота у градовима и руралном залеђу. Посебна пажња посвећена је политизацији верских спорова (борба за Света места, алепска криза 1818, Грчка револуција 1821. и признање католичке заједнице 1830), те дубоким друштвеним и правним променама током египатске управе Ибрахим-паше над Сиријом (1831-1839).

Треће поглавље, „Доба Танзимата (1839-1878)“ (стр. 94-211), обухвата епоху османских реформи од Хатишерифа од Гилхане (1839) и рестаурације османске власти на Леванту, преко Кримског рата и Хатихумајуна (1856), до Велике источне кризе и Првог уставног периода (1876-1878). У фокусу су парадокси нове провинцијске архитектуре, формално правно издвајање нових милета (мелкитског 1848. и протестантског 1850) и интензивирање верске дипломатије Великих сила (оснивање Англо-пруске епископије 1841, обнова Латинске патријаршије и успостављање Руске духовне мисије 1847). Детаљно се анализира дестабилизација међуверских односа услед централизације и европског економско-политичког продора: ратови на Либанској гори (1841, 1845), слом курдских

емирата, побуна у Алепу (1850), спор око Светих места и Кримски рат, те велика криза 1860. у Либану и Дамаску и успостављање аутономног Либанског мутесарифата (1861). Поглавље такође прати војну пацификацију степских и планинских периферија (Зејтун, Хавран, Трансјорданија), унутрашње потресе у источним црквама услед доношења органских статута (низамнама) и ватиканског централизма, као и мисионарску „просветну револуцију“ која је покренула арапски културни препород.

Четврто поглавље, „Између империјалног и локалног (1878-1914)“ (стр. 212-264), обрађује период владавине султана Абдулхамида II након Берлинског конгреса (1878-1908) и шест година Младотурског режима (1908-1914). У првом делу анализирају се напори хамидовске државе да кроз исламску кохезију, насељавање мухаџира и школско-административни надзор сузбије страни утицај и реинтегрише рубне области (попут Трансјорданије), као и врхунац надметања Великих сила: продор Немачке и Италије који нарушава француски Католички протекторат, те снажно деловање руског Царског православног палестинског друштва и арабизација трона Антиохијске патријаршије (1899). Уз то, дата је анализа јерменске кризе и покоља 1895-96. на северу разматраног простора. Други део поглавља прати Младотурску револуцију (1908), аданско-алепске покоље 1909, последице увођења опште војне обавезе за немуслимане и масовну емиграцију, као и лаичку револуцију унутар цркава (борбу палестинских православних Арапа против Братства Светог Гроба). Рад се завршава анализом процвата хришћанске штампе уочи Првог светског рата и профилисања модерних концепата арапског, сиријског, палестинског, либанског и асирског идентитета, све до уласка Османског царства у рат у јесен 1914. и укидања капитулација и међународних гаранција.

У Закључку (стр. 271-277) синтетизовани су резултати истраживања о тространој динамици између локалних хришћанских заједница, Великих сила и Османског царства, уз свођење биланса трансформације блискоисточних хришћана од традиционалних верских групација ка модерним колективитетима.

Научни допринос дисертације

Допринос ове дисертације огледа се на синтетичком, методолошком и изворном плану. За разлику од досадашњих истраживања, која су се у највећој мери односила на појединачне верске заједнице, изоловане градове и области или на политику једне Велике силе у краћем временском исечку, овај рад нуди упоредну и целовиту слику. У раду се паралелно прате верске политике Великих сила у ширем хронолошком луку од 140 година и на повезаном простору читаве Сирије и Ирака, не губећи из вида унутрашњу динамику Османског царства.

Методолошки допринос произилази из систематског сучељавања три традиционално одвојена корпуса извора: централне административне грађе Османског архива у Истанбулу, дипломатске и конзуларне преписке британских и француских архива (уз објављену руску дипломатску грађу), као и извора блискоисточне провенијенције (хроника, дневника, мемоара, црквене документације и преписке). Упоредна анализа ових извора омогућава да се исти историјски догађаји сагледају из више углова.

Истраживање доноси и ревалоризацију улоге локалних и периферних чинилаца, померајући пажњу са високе дипломатије најпрестижнијих европских кабинета и Високе порте на ниво провинцијских друштава. Показује се да блискоисточни хришћани нису били само пуки објекат Источног питања, већ активни политички субјекти чије су локалне

иницијативе, петиције, преласци на другу веру и манипулације конзуларном заштитом директно обликовали политику Великих сила према Високој порти и према Блиском истоку.

Рад је прво свеобухватно дело на српском језику посвећено историји хришћанских заједница блискоисточних провинција Османског царства у XIX веку, засновано на непосредном архивском истраживању на изворним језицима. Поред увођења обимне и до сада некоришћене архивске грађе у домаћу науку, дисертација успоставља појмовни и методолошки апарат на српском језику за сложену црквену, правну и историјско-географску номенклатуру Блиског истока.

Закључак

На основу свега претходно наведеног, предлажемо Наставном и научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду да прихвати наш **позитиван реферат** и да одобри усмену одбрану докторске дисертације кандидата Србољуба Д. Пеовића *Хришћанске заједнице на Блиском истоку и верска политика Великих сила (1774-1914).*

У Београду, 6. 11. 2026.

Комисија:

проф. др Александар Животић, редовни професор, Филозофски факултет Универзитета у Београду

_____

проф. др Мирослав Павловић, ванредни професор, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

_____

доц. др Срђан Мићић, доцент, Филозофски факултет Универзитета у Београду

_____

др Огњен Крешић, научни сарадник, Балканолошки институт Српске академије наука и уметности

_____